

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ¹

©2021 КУРНОСЕНКО А. О., СИТНИК Г. В.

УДК 330.341.1
JEL Classification: A13; M14; M21

Курносенко А. О., Ситник Г. В.

Роль соціального капіталу у забезпеченні розвитку економіки

В умовах економіки знань спостерігається зростання ролі нематеріальних факторів у забезпеченні розвитку економіки, що актуалізує наукові дослідження методологічних засад формування таких факторів, механізмів їх впливу на стан економік. Одним із таких факторів є соціальний капітал, що являє собою сукупність стійких комунікацій, інституційного середовища, функціонування яких ґрунтується на довірі. Метою статті є розкриття ролі соціального капіталу у забезпеченні розвитку економіки й оцінка його впливу на економічний розвиток України. Дослідження ґрунтується на принципах системного підходу та здійснювалось із застосуванням методів аналізу та синтезу, логічного узагальнення, графічного, табличного методів представлення інформації та методу систематизації. Розглянуто прояви впливу соціального капіталу на розвиток економіки, що прослідковується у зниженні рівня транзакційних витрат, зменшенні корумпованості влади та тіньової економіки, створенні нових доступних форм фінансування бізнесу. За допомогою основних індикаторів рівня соціального капіталу встановлено зв'язок між соціальною згуртованістю, соціальними умовами й економічним розвитком країн. Розглянуто місце України серед країн світу за рівнем соціального капіталу. Виявлено залежність між розвитком соціального капіталу та динамікою економічного розвитку, індексом процвітання.

Ключові слова: соціальний капітал, економічний розвиток, довіра, краудфандинг, тіньова економіка.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-2-37-48>

Рис.: 3. **Табл.:** 9. **Бібл.:** 20.

Курносенко Анастасія Олександрівна – аспірант, кафедра економіки та фінансів підприємства, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: a.kurnosenko@knute.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3189-1489>

Ситник Ганна Вікторівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та фінансів підприємства, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: anna_sytnik@bigmir.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4189-180X>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2222084/hanna-sytnyk/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56156869600>

UDC 330.341.1
JEL Classification: A13; M14; M21

Kurnosenko A. O., Sytnyk H. V. The Role of Social Capital in Providing Economic Development

In the knowledge-based economy, the role of intangible factors in providing economic development is increasing, thus mainstreaming research on the methodological foundations forming such factors, as well as the mechanisms of their impact on the state of economies. One of such factors is social capital, which is a set of stable communications within institutional environment, whose work is based on trust. The article aims at revealing the role of social capital in providing economic development, in general, and assessing its impact on Ukraine's economic development, in particular. The research is based on the principles of the systemic approach and was carried out using such methods as analysis and synthesis, logical generalization, graphical and tabular methods of data presentation, and systematization method. The ways in which social capital influences the development of the economy are analyzed. They can be traced in the reduction of the transaction costs level, government corruptness, and shadow economy; the creation of new available forms of business financing. Using the main indicators of the social capital level, it has become possible to establish relation between social cohesion, social conditions and economic development of states. Ukraine's place among other states as for its social capital level is considered. Connection between social capital development, the dynamics of economic development, and prosperity index is proven.

Keywords: crowdfunding, economic development, shadow economy, social capital, trust.

Fig.: 3. **Tabl.:** 9. **Bibl.:** 20.

Kurnosenko Anastasiia O. – Postgraduate Student, Department of Economics and Finance of Company, Kyiv National University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: a.kurnosenko@knute.edu.ua

¹ Виконано в межах НДР «Управління інноваційний розвитком підприємства торгівлі» (№ державної реєстрації 0120U100265 (2020-2022)).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3189-1489>

Sytnyk Hanna V. – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Economics and Finance of Company, Kyiv National University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: anna_sytnik@bigmir.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4189-180X>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2222084/hanna-sytnyk/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56156869600>

Постановка проблеми. В умовах економіки знань зростає значущість і роль окремого індивіда як носія здібностей та компетентностей у формуванні доданої вартості, а гнучкі й ефективні форми соціальної взаємодії виступають важливим чинником соціально-економічного розвитку суспільства. Це обумовлює значний інтерес до проблематики соціального капіталу, який є феноменальним явищем, виступає об'єктом міждисциплінарних досліджень і дискусій.

Низкою досліджень було визначено вагому роль соціального капіталу у процесі становлення розвинутих економік, деякі дослідники обґрунтовують відсталість країн з позиції низького рівня довіри та кооперації. Можна сказати, що сформований соціальний капітал в державі формує орієнтири її подальшого розвитку. Його рівень є динамічним, піддається зміні і одночасно впливає на інституційне середовище. Індикатором розвитку економіки є розвиненість, легкість і мобільність підприємницької діяльності, яка виражається в активності підприємницької ініціативи та успішності її реалізації. Саме компоненти соціального капіталу у своїй взаємодії формують передумови для таких результатів. Тому важливо визначити, на які аспекти розвитку економіки впливає соціальний капітал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположником концепції соціального капіталу прийнято вважати П. Бурдьє, який описав цей концепт через необхідність виявлення принципів соціальних впливів. Вони проявлялись у ситуації, коли різні індивіди отримують нерівні вигоди при однакових умовах та матеріальних ресурсах [1]. Такі ідеї викликали зацікавленість у низки дослідників, зокрема, зробили свій внесок у їх розвиток Дж. Коулмен, Р. Патмен та Ф. Фокуяма.

Так, у дослідженні Р. Патмена «Змусити демократію працювати: громадянські традиції в сучасній Італії» було висвітлено значущість історично сформованого соціального капіталу, відмінності в якому і є причиною різного розвитку територіальних одиниць в Італії [2]. Після цієї праці наукові дослідження соціального капіталу зростали в геометричній прогресії, де досліджували різні аспекти його впливу.

Питання ролі соціального капіталу у забезпеченні розвитку економіки було також розкрито у низці закордонних і вітчизняних праць. С. Нек і Ф. Кіфер у статті «Чи має соціальний капітал економічну віддачу?», використовуючи показники довіри та громадських норм із програми Світового дослідження цінностей (для вибірки із 29 країн з ринковою економікою), показали, що соціальний капітал має велике значення для економічних показників. Одним із їх висновків є те, що розвиток довіри та громадських норм – це те,

що стримує уряд від нераціональних дій [3]. А саме інституційне середовище, сформоване державними органами, прямо впливає на розвиток підприємництва. Рейтинг DouigBisnes, щороку визначає найбільш сприятливі країни для відкриття бізнесу, спираючись саме на державне регулювання цього процесу.

Л. Гуізо, П. Сапієнца, Л. Зінгалес у роботі «Роль соціального капіталу в фінансовому розвитку» і низці інших праць, присвячених цьому питанню, акцентують увагу на такому позитивному прояві соціального капіталу, як розширення доступу до фінансових ринків, збільшення інвестицій в акції, вплив на фінансові транзакції в різних країнах [4].

Л. Боттацці, М. Да Рін і Т. Хеллманн у ряді своїх робіт досліджують детермінанти активності інвесторів у венчурному інвестуванні. І доходять висновку, що довіра відіграє важливу роль у співпраці всіх суб'єктів інвестування [5].

Сутність соціального капіталу та міру його впливу на економічний розвиток досліджено в працях вітчизняних учених: М. Є. Горожанкіної, Ю. В. Дем'яненко, С. В. Никоненко, М. М. Бойко, Ю. В. Дем'яненко, Г. К. Волчкової, Л. В. Єлісеєвої, Ю. Р. Мішина, А. І. Нечепуренко, О. Б. Демків та ін.

Проте лишаються дискусійними питання ролі соціального капіталу у розвитку економіки, ідентифікації та оцінки проявів його впливу на окремі аспекти бізнесу, що є основою для формування методологічних засад оцінювання соціального капіталу окремих підприємств.

Метою статті є розкриття ролі соціального капіталу у забезпеченні розвитку економіки та оцінка його впливу на економічний розвиток України.

Матеріали та методи. Інформаційною базою дослідження є монографії та статті вітчизняних і закордонних авторів з проблематики соціального капіталу, офіційна інформація Міністерства економіки України, Світового банку, МВФ, ООН та інших міжнародних організацій та науково-дослідних інститутів. Дослідження ґрунтується на принципах системного підходу та здійснювалось із застосуванням методів аналізу та синтезу, логічного узагальнення для визначення ролі соціального капіталу у забезпеченні розвитку підприємництва. Для виявлення впливу соціального капіталу на розвиток економіки України застосовано графічний, табличний методи представлення інформації та метод систематизації і узагальнення.

Результати дослідження. Якщо розглядати соціальний капітал у контексті розвитку економіки, то з-поміж підходів до його розуміння Світовим банком ми віддаємо перевагу так званій «найширшій» трактовці його змісту, який, крім системи горизонтальних та вертикальних зв'язків,

включає соціальне та політичне середовище, в якому функціонує підприємство. Поділяємо точку зору Б. В. Буркинського та В. Ф. Горячука, згідно з якою соціальний капітал з одного боку виступає ресурсом (стійка мережа відносин взаємного знайомства і визнання), а з іншого – інституційним середовищем (сукупність діючих норм та організацій) [6, с. 69]. При цьому, на наш погляд, зазначені два аспекти соціального капіталу характеризуються тісним взаємообумовлюючим впливом, характер якого (позитивний чи негативний) визначається внутрішньою якістю цих компонентів. Стійка система зв'язків між окремими акторами на основі довіри здатна формувати та поширювати більш ефективні інститути, які, своєю чергою, покращують умови для формування соціальних комунікацій. Спираючись на таке розуміння, можна визначити важливе значення соціального капіталу у розвитку підприємництва, забезпеченні сталого економічного зростання. Особливо ця роль посилюється в інформаційному суспільстві, де суттєво прискорюється процес поширення та обміну інформацією, виникають нові цифрові формати соціальної комунікації та створення спільнот.

Виходячи з такого розуміння сутності соціального капіталу, узагальнюючи та розвиваючи наявні наукові дослідження, виокремлюємо такі прояви ролі соціального капіталу у розвитку економіки.

Соціальний капітал зменшує інформаційну асиметрію, особливо в умовах розвитку цифрової економіки, поширеного та інтенсивного використання соціальних мереж. Відгуки в мережі Інтернет щодо придбаних товарів чи послуг на сьогодні виступають важливим споживацьким орієнтиром і спонукають продавців надавати більш правдиву інформацію щодо своїх товарів. Це, своєю чергою, сприяє утриманню рівня якості товарів та послуг на окремих сегментах ринку. Зокрема, маркетингові дослідження констатують такі факти [7]:

- З 4 клієнтів найчастіше орієнтуються на відгуки, перш ніж прийняти остаточне рішення про покупку;

- 91 % споживачів стверджують, що позитивні відгуки впливають на рішення купити товар або замовити послугу у бренду;
- 76 % довіряють онлайн-відгуками так само, як і рекомендаціям рідних і друзів.
- 94 % клієнтів стверджують, що онлайн-відгуки колись переконали їх відмовитися від покупки у торговельній мережі;
- клієнти зазвичай витрачають на 31 % більше на бренди, у яких відмінні відгуки;
- понад чотири негативні відгуки про компанію, бренд або продукт можуть знизити продажі на 70%;
- покупці в середньому витрачають на 49 % більше грошей на товари і послуги компаній, які відповідають на відгуки [7].

Зростання соціального капіталу зменшує транзакційні витрати для ринкових агентів. Транзакційні витрати завжди пов'язуються з погодженням інтересів окремих стейкхолдерів у процесі укладання контрактів. Очевидно, що довіра, яка є основним елементом соціального капіталу, значно скорочує витрати, що виникають між ринковими агентами в процесі укладання комерційних угод, а довіра до державних інститутів дозволяє уникати так званих «неформальних» витрат, пов'язаних з вирішенням окремих завдань функціонування бізнесу на основі корупційних схем (хабарі при отриманні дозвільних документів, судових спорів тощо). На жаль, саме низький рівень довіри до різних інститутів в Україні обумовлюється, в тому числі, високим рівнем корупції (табл. 1).

Аналізуючи дані табл. 1, можна сказати, що Україна має найнижчий рейтинг серед представлених країн. У 2020 році Індекс сприйняття корупції мав значення 33,00. Такий результат відніс Україну на 117 місце з-поміж 180 країн. Проте протягом 7 років спостерігається позитивна динаміка його зміни. Найменший рівень сприйняття корупції – у скандинавських країнах: так, перше місце посідає Данія з оцінкою 88,00.

Таблиця 1

Динаміка Індексу сприйняття корупції (CPI) в Україні та світі за 2014–2020 рр.

Країна		Роки						
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1		2	3	4	5	6	7	8
Україна	Індекс	26,00	27,00	29,00	30,00	32,00	30,00	33,00
	Місце	142	132	133	130	119	127	117
США	Індекс	74,00	76,00	74,00	75,00	71,00	69,00	67,00
	Місце	18	16	18	16	22	23	26
Японія	Індекс	76,00	75,00	72,00	73,00	73,00	73,00	74,00
	Місце	15	19	20	20	18	20	19
Данія	Індекс	92,00	91,00	90,00	88,00	88,00	87,00	88,00
	Місце	1	1	1	2	1	1	1
Німеччина	Індекс	79,00	81,00	81,00	81,00	80,00	80,00	80,00
	Місце	12	11	10	12	11	9	9
Франція	Індекс	69,00	70,00	69,00	70,00	72,00	69,00	69,00
	Місце	28	25	23	24	21	24	23

Закінчення табл. 1

1		2	3	4	5	6	7	8
Італія	Індекс	43,00	44,00	47,00	50,00	52,00	53,00	53,00
	Місце	73	62	61	54	54	53	53
Іспанія	Індекс	60,00	58,00	58,00	57,00	58,00	62,00	62,00
	Місце	38	37	43	45	44	32	32
Словаччина	Індекс	50,00	51,00	51,00	50,00	50,00	50,00	49,00
	Місце	55	52	54	55	57	59	61
Польща	Індекс	61,00	63,00	62,00	60,00	60,00	58,00	56,00
	Місце	37	29	29	36	36	42	47
Чехія	Індекс	51,00	56,00	55,00	57,00	59,00	56,00	54,00
	Місце	29	29	28	27	28	28	29

Джерело: складено авторами за [8]

Рівень довіри до різних організацій та громадських інститутів можна прослідкувати за результатами Світового дослідження цінностей (WVS) у комбінації з аналогічним опитуванням в Європі (EWS). У табл. 2 наведено відсоток відповідей «повністю довіряєте» та «деякою мірою довіря-

єте» на питання «Наскільки ви довіряєте цим організаціям та громадським інститутам?» за результатами сьомої хвили дослідження (WVS 2017-2021). Сукупний відсоток відповідей за цими двома варіантами можна розцінювати як індикатор загальної довіри до інститутів.

Таблиця 2

Рівень довіри до різних організацій та громадських інститутів в Україні та світі за період 2017–2021 рр., %

Варіанти відповіді	Країна										
	Україна	США	Японія	Данія	Німеччина	Франція	Італія	Іспанія	Польща	Словаччина	Чехія
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	10	11
<i>Q77. Великі підприємства та організації</i>											
Повністю довіряєте	3,4	2,3	2,3	3,6	1,5	4,6	5,3	6,1	2,1	3,1	2,2
Деякою мірою довіряєте	31,3	28,9	45,1	41,9	19,1	38,3	40,2	31,5	25,9	38,1	24,2
<i>Q69. Поліція</i>											
Повністю довіряєте	3,9	20,7	16,6	34,3	22,4	21,0	22,8	20,1	9,4	7,4	12,8
Деякою мірою довіряєте	32,5	47,5	62,0	53,3	61,4	56,9	57,0	46,3	50,5	46,3	41,6
<i>Q74. Державні установи та служби</i>											
Повністю довіряєте	2,4	4,3	2,5	5,0	4,8	5,2	3,9	11,8	3,6	5,4	4,4
Деякою мірою довіряєте	32,5	36,6	42,1	49,2	52,2	47,4	31,1	35,7	34,3	46,5	27,5
<i>Q70. Судова система</i>											
Повністю довіряєте	2,9	11,1	18,6	25,6	14,9	10,0	5,5	12,8	4,6	5,0	6,4
Деякою мірою довіряєте	16,9	46,0	59,3	54,6	51,3	48,3	34,4	34,2	30,4	28,9	30,8
<i>Q71. Уряд</i>											
Повністю довіряєте	2,6	8,3	3,2	4,0	3,5	2,1	3,1	4,2	5,3	4,8	2,0
Деякою мірою довіряєте	16,3	25,1	36,7	35,1	35,1	28,6	20,7	17,8	17,8	25,6	15,6
<i>Q73. Парламент</i>											
Повністю довіряєте	1,6	1,8	1,9	6,1	4,2	3,0	3,2	6,6	2,7	5,4	2,0
Деякою мірою довіряєте	16,3	13,0	29,2	40,2	35,8	30,1	24,3	25,1	16,6	33,6	11,3
<i>Q72. Політичні партії</i>											
Повністю довіряєте	1,5	1,7	1,7	1,6	0,8	0,8	1,1	3,5	0,7	2,3	1,3
Деякою мірою довіряєте	16,3	9,4	23,9	26,1	18,7	10,7	11,3	14,5	7,7	17,7	9,2

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	10	11
Q83. Організація об'єднаних націй (ООН)											
Повністю довіряєте	7,3	7,9	4,6	10,6	4,4	9,9	9,3	9,6	8,3	6,6	5,8
Деякою мірою довіряєте	38,1	35,8	37,0	57,1	36,9	41,7	39,9	33,3	41,3	44,3	23,6

Джерело: складено авторами за [9; 10]

З наведених даних видно, що сукупний рівень довіри в Україні становить: до бізнесу – 34,7 %, до поліції – 36,4 %, до державних установ – 34,9 %, до судової системи – 19,8 %, до уряду – 18,3 %, до парламенту – 17,9 %, до політичних партій – 17,8 % та до ООН – 45,4 %. Загалом рівень довіри до перерахованих вітчизняних інститутів є низьким, що потребує запровадження реформ з метою прискорення соціально-економічного розвитку. Порівнявши дані табл. 1 і 2, чітко прослідковується відповід-

ність між рівнем корупції у країні та рівнем довіри до інститутів: чим вищий рівень корупції, тим нижчий рівень довіри. При цьому цікавим є відсутність чіткої кореляції між показниками корупції, довіри до інститутів з рівнем довіри до людей.

У табл. 3 наведено розподіл відповідей на запитання «Як ви вважаєте більшості людей можна довіряти чи потрібно бути обережним у стосунках з людьми?» з вибірки Світового дослідження цінностей 2017–2021 рр.

Таблиця 3

Рівень довіри до інших людей в Україні та світі за період 2017–2021 рр., %

Варіанти відповіді	Країна										
	Україна	США	Японія	Данія	Німеччина	Франція	Італія	Іспанія	Польща	Словаччина	Чехія
Q57. Довіра до інших людей											
Більшості людей можна довіряти	30,1	37,0	33,7	73,9	43,3	26,3	26,6	41,0	24,1	21,4	21,1
Потрібно бути дуже обережним у стосунках з людьми	67,3	62,5	61,0	25,8	52,5	72,3	71,3	57,7	73,0	77,5	73,3

Джерело: складено авторами за [9; 10]

В Україні зростає частка тих, хто вважає, що більшості людей можна довіряти: з 23,1 % у 2011 р. до 30,1 % у 2020 році [10, с. 55]. Значення цього показника є близьким до Японії (33,7 %) та США (37,0 %). Дві третини опитаних в Україні (67,3 %) натомість вважають, що потрібно бути дуже обережними у стосунках з людьми, однак частка тих, хто поділяє таку думку, знизилася порівняно з 2011 р. (70,3 %) [10, с. 55]. Нижчий рівень довіри, ніж в Україні, мають Франція, Італія, Польща, Словаччина та Чехія, хоча в цих країнах нижчий рівень корупції і вищий рівень довіри до інститутів. Найвищий результат має Данія (73,9 %), яка лідирує і за рівнем довіри до інститутів та посідає перше місце у рейтингу сприйняття корупції.

Соціальний капітал розширює можливості як для фінансування діяльності суб'єктів підприємництва, так і для інвестування капіталу. Саме розвиток соціального капіталу та інформаційних технологій сприяв появі такого інноваційного фінансово-інвестиційного інструменту, як краудфандинг. Так, для суб'єктів господарювання краудфандинг виступає цікавим інструментом фінансування, який дозволяє акумулювати досить великі обсяги фінансових ресурсів за рахунок залучення широкого пулу донорів, що особливо актуально для вітчизняного підприємництва з огляду на нерозвиненість фондового ринку і, як наслідок, проблеми з формуванням власного капіталу. З іншого боку,

краудфандинг дозволяє стати інвесторами широкому колу осіб, що володіють обмеженим обсягом фінансових ресурсів і для яких інші способи інвестування внаслідок цього недоступні.

Динаміку розвитку світового ринку краудфандингу (за вартістю залучених коштів) та кількістю краудфандингових платформ наведено на рис. 1 та рис. 2.

Крім того, низька довіра до інститутів, зокрема, до недержавних пенсійних фондів, банків суттєво стримує розвиток традиційних форм залучення капіталу в Україні. Нерозвиненість фондового ринку значною мірою обумовлюється відсутністю потужних фінансових гравців з «довгими грошима» в особі недержавних пенсійних фондів, небажанням компаній розкривати інформацію щодо фінансового стану, що, в тому числі, є наслідком низької довіри до інститутів.

Соціальний капітал через сприяння розвитку інноваційних фінансово-інвестиційних інструментів загалом активізує реалізацію інноваційних проектів і таких, що відповідають критеріям сталого економічного розвитку. Так, дуже часто об'єктом фінансування через краудфандингові платформи виступають культурні, соціально-, екоорієнтовані проекти або інноваційні товари чи послуги, що чинить загальний позитивний вплив на економічний розвиток. І саме довіра та прихильність до певної ідеї часто є

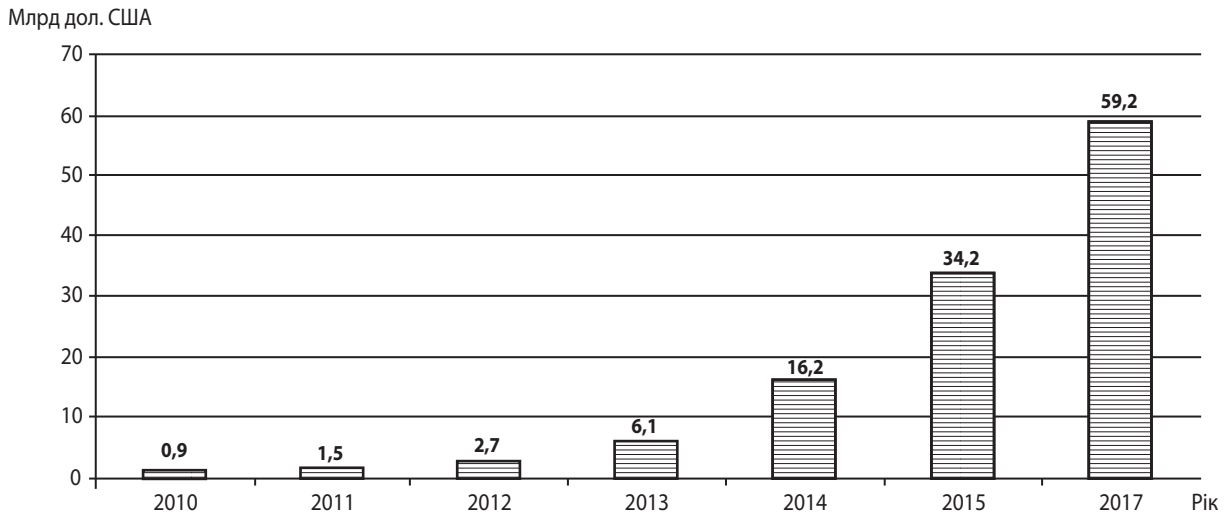

Рис. 1. Розвиток світового ринку краудфіндингу у 2010–2017 рр., млрд дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними [11]

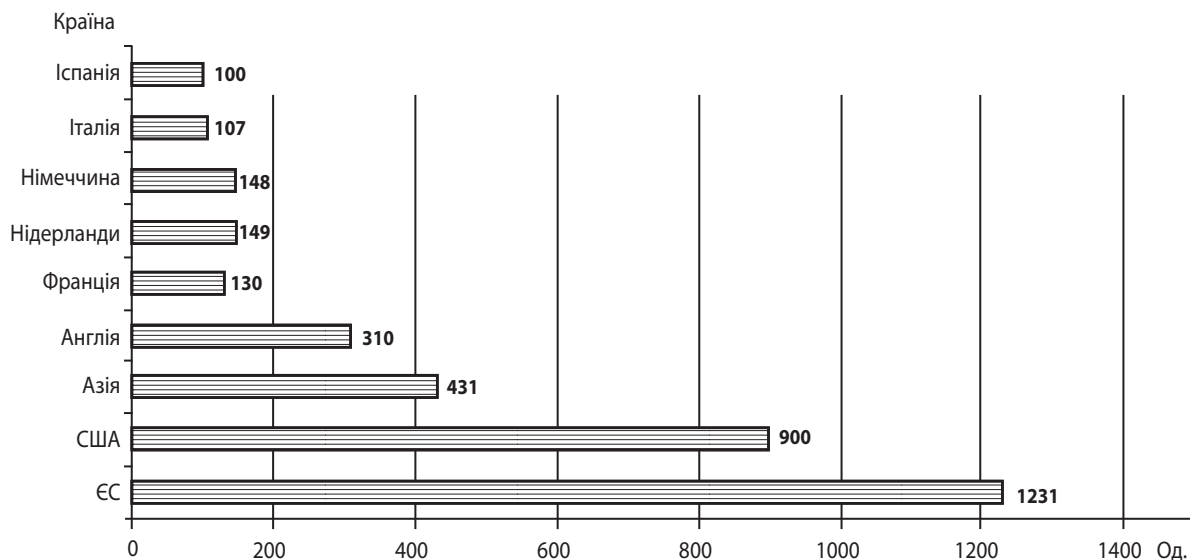

Рис. 2. Кількість краудфіндингових платформ у 2018 р., од.

Джерело: побудовано авторами за даними [11]

основною підставою для таких інвестицій, що можна прослідкувати на прикладі роботи вітчизняних краудфіндингових платформ.

Наразі в Україні діє декілька краудфіндингових платформ. Найбільші з них наведені в табл.4.

Дані таблиці засвідчують, що прихильність і довіра до соціально значущих проектів є потужним стимулом їх фінансування.

Розвиток соціального капіталу сприяє зниженню рівня тінізації економіки. Тіньовий сектор економіки є результатом неефективної роботи та слабкості інститутів: коли інститути не виконують повною мірою свої функції, рівень довіри до них падає, бізнес намагається самостійно акумулювати фінансові ресурси за рахунок несплачених податків для фінансування державних послуг за корупційними схемами. Водночас слабкість інститутів проявляєть-

ся як у низькій здатності виконувати свої прямі функції, так і неспроможності ефективно контролювати та стимулювати бізнес дотримуватись законодавства. Високий рівень довіри до інститутів, висока ефективність їх функціонування сприяють зменшенню цих негативних проявів. Міністерством економіки було представлено звіт загальних тенденцій тіньової економіки, де був розрахований її рівень різними методами (рис. 3).

Кожен метод розрахунку рівня тіньової економіки охоплює певну сферу національної економіки (відповідно, з різною часткою в ній нелегального сектора). Так, з чотирьох методів, з використанням яких здійснюється оцінка рівня тіньової економіки, збільшення рівня у вересні 2020 року порівняно з відповідним періодом 2019 року зафіксував лише метод збитковості підприємств – на 12 в.п. (до 32 % від обсягу офіційного ВВП), що значною

Краудфіндингові платформи в Україні

Назва	Рік заснування	Обсяг залучених коштів, грн.	Сфера проєктів
RazomGo	2018	221 562	їжа, дизайн, ігри, технології та наука, бізнес, музика, фільми, фото і відео, видання, мистецтво, соціальні, події, спорт і здоров'я, освіта
Na-Starte	2014	12 100 000	обмежень немає, будь-які соціальні та комерційні. Найбільше коштів зібрано на зйомку фільмів
Спільнокошт	2012	19 700 000	економіка, література, музика, діти, здоров'я, відео, екологія, Інтернет, технології, місто, дизайн, кіно, театр, мистецтво, медіа, подорожі, транспорт, освіта, права людини, соціальний бізнес. Лідерами збору коштів були проєкт розвитку скаутської організації «Пласт» та кампанія «Підтримай Громадське»

Джерело: складено авторами за [12]

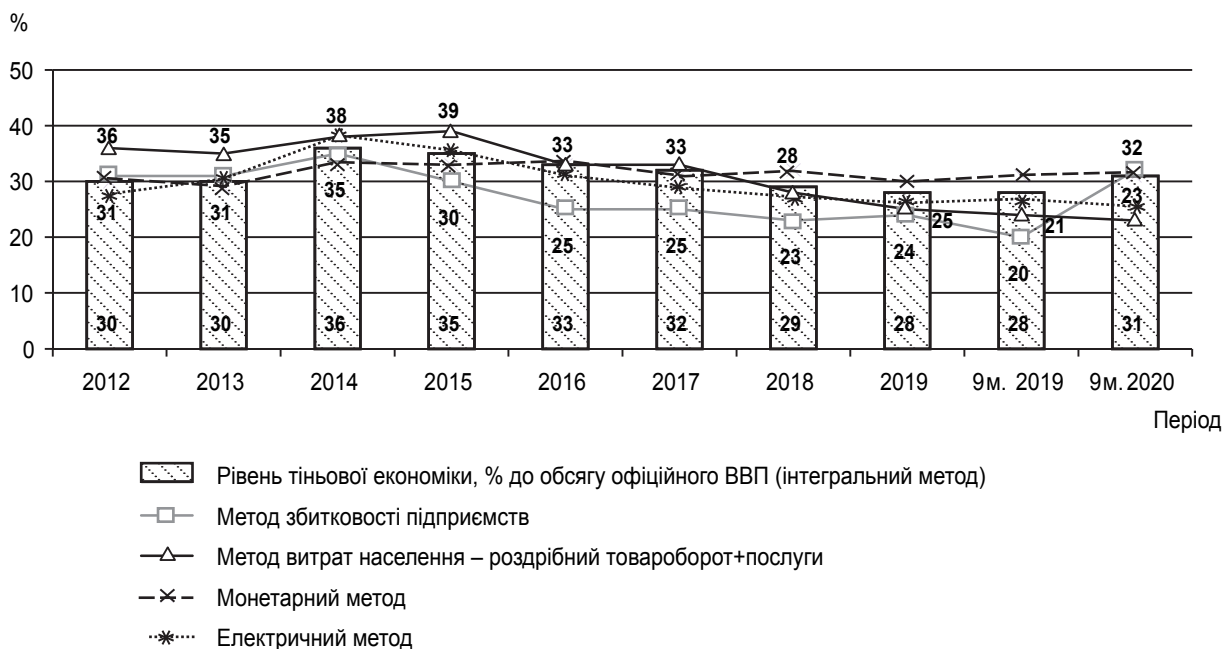

Рис. 3. Динаміка рівня тіньової економіки за окремими методами за період 2012–2020 рр., %

Джерело: побудовано авторами за [13]

мірою обумовлено об'єктивним погіршенням фінансового стану підприємств внаслідок згорання ділової активності на тлі дії протиепідемічних заходів та обмежень, запроваджених з метою запобігання поширенню у світі пандемії COVID-19 [13].

Два з чотирьох методів показали зменшення рівня тіньової економіки: метод «витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги» – на 1 в.п. (до 23 % від обсягу офіційного ВВП); електричний метод – на 1 в.п. (до 25 % від обсягу офіційного ВВП) [13]. Монетарний метод показав відсутність змін у динаміці рівня тіньової економіки (31 % від обсягу офіційного ВВП) [13].

Інтегральний метод показує, що рівень тіні у січні-вересні 2020 року склав 31 % від обсягу офіційного ВВП, що на 3 в.п. більше за показник січня-вересня 2019 року.

Спостерігається посилення ролі соціального капіталу у формуванні фінансових результатів функціонування підприємства та нарощенні його ринкової вартості. Зазвичай соціальний капітал знаходить своє відображення у формі нематеріальних активів: організаційних рутин, корпоративній культурі, діловому іміджі, сприйнятті бренду тощо, які сьогодні виступають основним джерелом отримання додаткових рент і зростання вартості бізнесу. На рівні економіки в цілому це сприяє зростанню ВВП.

Значущість соціального капіталу у розвитку суспільства і підприємництва, зокрема, обумовлюють значну увагу до його формування на різних рівнях. На жаль, Україна сьогодні не посідає лідируючих позицій у цьому процесі.

Динаміку індексу процвітання України та деяких країн наведено в табл. 5. Так, бачимо, що позиції України є

низькими і по суті сучасний стан речей (2020 рік) відповідає ситуації 2014 року (55,73 і 54,39 відповідно). Найкращий

результат у світі у 2020 році має Данія – 84,37 (яка лідирує за рівнем довіри і має найнижчий рівень корупції).

Таблиця 5

Динаміка Індексу процвітання в Україні та світі за 2014–2020 рр.

Країна		Роки						
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Україна	Індекс	54,39	53,45	52,08	52,31	53,60	54,43	55,73
	Місце	93	98	103	105	99	96	92
США	Індекс	77,21	77,41	77,32	77,23	77,55	77,86	77,46
	Місце	18	18	18	18	18	18	18
Японія	Індекс	75,57	76,18	76,22	76,86	77,32	77,26	77,27
	Місце	22	21	21	19	19	19	19
Данія	Індекс	82,57	82,37	83,11	83,47	83,88	84,01	84,37
	Місце	1	5	1	2	2	2	1
Німеччина	Індекс	80,04	80,27	80,65	80,69	81,01	81,37	81,07
	Місце	8	8	8	8	8	8	8
Франція	Індекс	75,94	76,11	75,88	76,08	76,61	76,77	76,55
	Місце	21	22	22	22	22	20	22
Італія	Індекс	70,01	69,54	69,52	70,04	70,98	71,41	71,83
	Місце	30	31	30	30	31	30	31
Іспанія	Індекс	73,36	73,62	73,77	74,40	74,88	75,02	75,84
	Місце	25	25	25	25	25	25	24
Словаччина	Індекс	67,49	67,87	67,85	68,28	69,53	69,67	69,63
	Місце	28	28	27	28	27	35	35
Польща	Індекс	68,59	69,58	69,44	69,66	69,48	69,26	69,14
	Місце	33	30	32	33	36	36	36
Чехія	Індекс	70,74	71,12	71,99	73,03	73,47	73,16	73,12
	Місце	29	29	28	27	28	28	29

Джерело: складено авторами за [14]

Глобальний індекс стійкої конкурентоспроможності (GSCI) показує інтегральне значення по 127 показниках, згрупованих у 5 субіндексів: природний капітал, інтелектуальний капітал, ефективність ресурсів, ефективність управління та соціальний капітал (соціальна згуртованість). В табл. 6 наведено значення та місця вибірки кра-

їн за 7 років. У 2020 році Україна зайняла 76 місце у світі серед 180 країн з результатом 46,7 – це найбільша оцінка за досліджуваний період. Лідируючі позиції знову ж таки посідають скандинавські країни. Так, Данія посідає 2 місце у 2020 році з результатом 61,0. На першому місці – Швеція з результатом 62,1.

Таблиця 6

Динаміка Глобального індексу стійкої конкурентоспроможності (GSCI) за 2014–2020 рр.

Країна		Роки						
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1		2	3	4	5	6	7	8
Україна	Індекс	42,2	41,4	44,6	43,0	43,0	44,7	46,7
	Місце	83	86	64	91	91	74	76
США	Індекс	46,8	45,5	47,6	49,2	49,2	49,1	51,7
	Місце	31	41	32	29	29	34	32
Японія	Індекс	53,3	52,1	52,0	52,8	52,8	51,1	52,5
	Місце	5	11	15	20	20	25	28

1		2	3	4	5	6	7	8
Данія	Індекс	51,6	52,7	56,0	57,2	57,2	57,0	61,0
	Місце	8	9	4	5	5	4	2
Німеччина	Індекс	52,0	52,8	52,1	53,4	53,4	53,5	54,6
	Місце	7	8	14	14	14	15	22
Франція	Індекс	50,3	50,4	51,8	52,9	52,9	52,0	55,5
	Місце	13	15	17	19	19	20	18
Італія	Індекс	46,4	45,9	46,6	49,0	49,0	49,9	51,6
	Місце	34	35	44	31	31	30	33
Іспанія	Індекс	45,9	46,4	46,9	48,1	48,1	48,5	51,8
	Місце	41	32	39	37	37	38	31
Словаччина	Індекс	46,8	49,3	51,8	53,0	53,0	51,6	54,9
	Місце	30	18	16	18	18	22	21
Польща	Індекс	47,2	46,8	49,2	51,2	51,2	51,9	52,8
	Місце	25	26	25	25	25	21	26
Чехія	Індекс	47,0	48,6	50,8	52,7	52,7	53,1	55,2
	Місце	27	20	23	21	21	16	19

Джерело: складено авторами за [15]

За досліджуваний період у країн прослідковувалась динаміка до зростання та покращення позицій, окрім Японії, яка з 5 місця у 2014 році знизилась до 28 у 2020 році. Позитивним є покращення Україною своєї позиції у останні два роки.

У табл. 7 наведено оцінку соціального капіталу як субіндексу GSCI. За їх визначенням соціальний капітал краї-

ни – це сума соціальної стабільності та згуртованості всього населення, він забезпечує стабільне середовище для економіки та оптимальне використання обмежених природних ресурсів. За даними оцінки визначено, що США має найнижчу позицію (109 місце – 41,4) серед вибірки країн через відносно високий рівень злочинності, низької доступності медичних послуг і зростаючої соціальної нерівності [16].

Таблиця 7

Місце країн за субіндексом «Соціальний капітал» в глобальному індексі стійкості конкурентоспроможності за 2014–2020 рр.

Країна		Роки						
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1		2	3	4	5	6	7	8
Україна	Індекс	42,4	42,6	46,7	45,3	45,3	41,3	44,4
	Місце	75	72	54	57	57	87	82
США	Індекс	38,9	36,8	36,1	36,4	36,4	35,7	41,4
	Місце	100	113	114	129	129	142	109
Японія	Індекс	55,3	56,8	58,4	56,4	56,4	55,0	57,9
	Місце	13	15	12	7	7	12	13
Данія	Індекс	63,1	63,3	60,4	55,0	55,0	55,3	57,8
	Місце	1	1	5	12	12	11	14
Німеччина	Індекс	57,3	59,1	60,6	56,6	56,6	56,4	56,3
	Місце	8	8	4	5	5	9	20
Франція	Індекс	51,7	53,8	53,9	53,0	53,0	51,9	55,6
	Місце	25	20	20	16	16	20	23
Італія	Індекс	46,6	48,3	47,8	49,9	49,9	52,2	53,2
	Місце	53	41	46	26	26	17	33

Закінчення табл. 7

1	2	3	4	5	6	7	8	
Іспанія	Індекс	55,1	58,1	55,0	49,7	49,7	50,6	56,7
	Місце	15	13	18	29	29	30	18
Словаччина	Індекс	50,0	55,3	54,3	50,9	50,9	50,6	53,6
	Місце	32	17	19	21	21	29	30
Польща	Індекс	53,0	50,8	50,4	47,9	47,9	50,2	53,1
	Місце	18	29	31	38	38	32	34
Чехія	Індекс	52,3	54,8	53,0	50,2	50,2	52,0	56,6
	Місце	22	18	21	23	23	18	19

Джерело: складено авторами за [15]

Позиція України з 2016 року стала погіршуватись і досягла рівня 44,4 (82 місце). У цій вибірці найкращий результат – у Японії – 57,9 (13 місце).

У світі найкращий результат спостерігається у Ісландії – 65,4 і лідерство також належить країнам Північної Європи (Скандинавії).

Позиції України за Індексом сталого розвитку громадських організацій є вище середнього, наявна позитивна динаміка та з-поміж країн-сусідів посідає лідируючі позиції (табл. 8). Найбільш стійке становище у 2020 році – у Чехії (2,6), Польщі (2,7) та Словаччині (2,9). Найгірший рівень має Білорусія (5,5).

Таблиця 8

Динаміка Індексу сталого розвитку організацій громадянського суспільства за 2014–2020 рр.

Країна	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Україна	3,3	3,3	3,3	3,2	3,3	3,2
Молдова	3,9	3,9	3,9	3,8	3,8	3,8
Румунія	3,6	3,6	3,5	3,6	3,7	3,7
Угорщина	3,4	3,4	3,6	3,8	3,9	3,9
Білорусія	5,7	5,6	5,5	5,5	5,4	5,5
Словаччина	2,9	2,9	2,9	2,9	3,0	2,9
Польща	2,2	2,1	2,2	2,3	2,6	2,7
Чехія	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6

Джерело: складено авторами за [17]

Незважаючи на досить суттєве покращення ситуації, на що вказує Індекс сталого розвитку організацій громадянського суспільства (табл. 8), та позитивну динаміку інших окремих індексів та рівня довіри, основною проблемою залишається слабкість і неефективність інститутів, що негативно позначається на економічній динаміці, інвестиційній привабливості держави, що можна оцінити шляхом зіставлення обсягу валового внутрішнього продукту на 1 особу України з іншими країнами (табл. 9).

У 2020 році відбувся спад інтенсивності розвитку економік світу, та відбувався процес адаптації до умов пандемії, що вплинуло на обсяг ВВП. Найбільший обсяг ВВП на 1 особу – у США – 63 416 дол. США у 2020 році. Далі ідуть Данія (58 933 дол. США) та Німеччина (54 076 дол. США). У межах 40–50 тис. дол. США обсягу ВВП на 1 особу знаходяться Франція, Японія, Італія та Чехія. У межах 30–40 тис. дол. США перебувають Іспанія. Словаччина та Польща. В Україні обсяг ВВП на 1 особу у 2020 році становить 13 100 дол. США, що понад у два рази менше, ніж у Словаччині.

Висновки. Інтенсивність наукового пошуку та обґрунтування нематеріальних детермінант впливу на соціально-економічний розвиток світу включило соціальний капітал в число вагомих факторів в причинно-наслідковому зв'язку економічного зростання країн світу. Оцінка соціального капіталу є складовою більшості рейтингів світового розвитку.

Проведений аналіз засвідчує чітку залежність індексу процвітання, динаміки ВВП на душу населення з рівнем корумпованості країни, рівнем довіри до інститутів. Встановлено відсутність чіткої залежності між рівнем міжособистісної довіри та рівнем економічного розвитку. В Україні, на жаль, констатуємо низький рівень довіри до інститутів, високий рівень корупції, що обумовлює низький рівень ВВП на душу населення, високий рівень тінізації економіки, низькі позиції в рейтингу процвітання економіки, нерозвиненість фондового ринку та фінансової інфраструктури. Проте явно спостерігаються незначні позитивні зміни в окремих індикаторах, які корелюють з динамікою довіри до окремих інститутів та позитивними зрушеннями у роз-

Динаміка обсягу валового внутрішнього продукту на 1 особу за 2014–2020 рр., дол. США

Країна	Рік						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Україна	10 457	10 164	11 148	11 871	12 629	13 341	13 100
США	54 867	57 007	58 182	60 232	63 078	65 128	63 416
Японія	39 179	40 388	39 964	40 966	41 695	42 338	42 248
Данія	47 905	49 071	51 961	55 516	57 408	60 194	58 933
Німеччина	47 011	47 622	50 574	53 254	54 652	56 305	54 076
Франція	40 144	40 840	42 851	44 693	46 398	49 144	46 062
Італія	36 476	37 216	40 263	42 156	43 337	44 699	40 861
Іспанія	33 544	34 938	37 309	39 626	40 611	42 170	38 392
Словаччина	28 997	29 935	29 656	30 900	32 488	34 084	32 710
Польща	25 162	26 541	27 982	29 809	31 487	34 140	34 103
Чехія	32 504	33 918	36 097	38 991	41 056	43 302	40 618

Джерело: складено авторами за [18; 19; 20]

витку громадянського суспільства, яка є важливим елементом та підґрунтям формування соціального капіталу.

Таким чином, можна констатувати тісний зв'язок між рівнем соціального капіталу та досягнутими показниками економічного розвитку, що обумовлює значний інтерес науковців до дослідження теоретико-методологічних засад формування та функціонування соціального капіталу в економічних системах різного рівня (макро-, мезо-, мікро). Залишаються недостатньо дослідженими прикладні питання оцінювання соціального капіталу підприємства, методологічні основи розроблення стратегії його формування, що буде предметом подальшого вивчення авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bourdieu P. The Forms of Capital // Handbook of theory and research for the sociology of education /ed. by John G. Richardson. New York : Greenwood Press, 1986.
2. Putnam R. Making Democracy Work. Civic Tradition in Modern Italy. Princeton : Princeton University Press, 1993.
3. Knack S., Keefer P. Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics*. No. 4, nov. 1997. Vol. 112. P. 1251–1288.
4. Guiso L., Sapienza P., Zingales L. The role of social capital in financial development. *American economic review*. No. 3, june 2004. Vol. 94. P. 526–556.
5. Bottazzi L., da Rin M., Hellmann T. The Changing Face of the European Venture Capital Industry: Facts and Analysis. *The Journal of Private Equity*. No. 2, spring 2004. Vol. 7. P. 26–53.
6. Буркинський Б. В., Горячук В. Ф. Соціальний капітал: сутність, джерела та структура, оцінка. *Економіка України*. 2013. № 1 (614). С. 67–81.
7. Вплив відгуків на здійснення покупок. URL: <https://retailers.ua/news/menedjment/10876-vliyaenie-otzyivov-na-sovershenie-pokupki-tsifry>
8. Індекс сприйняття корупції. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>
9. Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano J., M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al.

(eds.). 2020. World Values Survey: Round Seven – Country-Pooled Datafile. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat. URL: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>

10. Світове дослідження цінностей в Україні. URL: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS-UA_2020-report_WEB.pdf

11. Value of funds raised by crowdfunding platforms globally 2012–2017. URL: <https://www.statista.com/statistics/269957/estimated-volume-of-funds-raised-by-crowdfunding-platforms-worldwide/>

12. Скинутись на ідею: що підтримують українці на платформах краудфандингу. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/crowdfunding-ukraine/29318046.html>

13. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2020 року. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=55dca2bc-5aef-408d-bb26-ea167999d64a&title=ZagalniTendentsiiTinovoiEkonomikiUVkrainiUSichniveresni2020-Roku&isSpecial=true>

14. The Legatum Prosperity Index. URL: <https://www.prosperity.com/about/resources>

15. The global sustainable competitiveness index. URL: <https://solability.com/sustainability-publications/the-global-sustainable-competitiveness-index-2>

16. The Social Capital Index. URL: <https://solability.com/global-sustainable-competitiveness-index/the-social-capital-index>

17. CSO Sustainability Index Explorer. URL: <https://csosi.org/>

18. UNECE. Gross domestic product (GDP) per capita. URL: <https://w3.unece.org/PXWeb/en/Table?IndicatorCode=12>

19. World Bank. GDP per capita, PPP (current international, \$) – Japan. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=JP>

20. World Economic Outlook Database. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/April/weo-report?c=&s=PPPPC,&sy=2019&ey=2020&ssm=0&scsm=1&ssc=0&ssd=1&ssc=0&sic=1&sort=country&ds=&br=1>

REFERENCES

- Bottazzi, L., da Rin, M., and Hellmann, T. "The Changing Face of the European Venture Capital Industry: Facts and Analysis". *The Journal of Private Equity*, vol. 7, no. 2, Spring (2004): 26-53.
- Bourdieu, P. "The Forms of Capital". In *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press, 1986.
- Burkynskyi, B. V., and Horiachuk, V. F. "Sotsialnyi kapital: сутність, джерела та структура, оцінка" [Social Capital: Essence, Sources and Structure, Evaluation]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 1(614) (2013): 67-81.
- "CSO Sustainability Index Explorer". <https://csosi.org/>
- Guiso, L., Sapienza, P., and Zingales, L. "The role of social capital in financial development". *American economic review*, vol. 94, no. 3, June (2004): 526-556.
- Haerpfer, C. et al. "World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile". Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat. 2020. <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>
- "Індекс сприйняття корупції" [Corruption Perceptions Index]. <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>
- Knack, S., and Keefer, P. "Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation". *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 112, no. 4, November (1997): 1251-1288.
- Putnam, R. *Making Democracy Work. Civic Tradition in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993.
- "Skynutys na ideiu: shcho pidtrymuiut ukraintsi na platformakh kraudfandyngu" [Let's Get Down to the Idea: What Ukrainians Support on Crowdfunding Platforms]. <https://www.radiosvoboda.org/a/crowdfunding-ukraine/29318046.html>
- "Svitove doslidzhennia tsinnosti v Ukraini" [World Study of Values in Ukraine]. https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS-UA_2020_report_WEB.pdf
- "The global sustainable competitiveness index". <https://solability.com/sustainability-publications/the-global-sustainable-competitiveness-index-2>
- "The Legatum Prosperity Index". <https://www.prosperity.com/about/resources>
- "The Social Capital Index". <https://solability.com/global-sustainable-competitiveness-index/the-social-capital-index>
- "UNECE. Gross domestic product (GDP) per capita". <https://w3.unece.org/PXWeb/en/Table?IndicatorCode=12>
- "Value of funds raised by crowdfunding platforms globally 2012-2017". <https://www.statista.com/statistics/269957/estimated-volume-of-funds-raised-by-crowdfunding-platforms-worldwide/>
- "Vplyv vidhukiv nazdiisnennia pokupok" [The Impact of Feedback on Shopping]. <https://retailers.ua/news/menedjment/10876-vliyaenie-otzyviv-na-sovershenie-pokupki-tsifyry>
- "World Bank. GDP per capita, PPP (current international, \$) - Japan". <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=JP>
- "World Economic Outlook Database". <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/April/weo-report?c=s=PPPPC,&sy=2019&ey=2020&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=1&sort=country&ds=&br=1>
- "Zahalni tendentsii tinyovoi ekonomiky v Ukraini u sichniveresni 2020 roku" [General Trends of the Shadow Economy in Ukraine in January-September 2020]. <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=55dca2bc-5aef-408d-bb26-ea167999d64a&title=ZagalniTendentsiiTinovoiEkonomikiVUkrainiU Sichniveresni2020-Roku&isSpecial=true>

Стаття надійшла до редакції 07.05.2021 р.